

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 18 – 1/2011.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/1_11/kirjat_lehtipuro.pdf]

KIRJA-ARVIO

”OPI, PERUSASIAT..”

KARKAMA, PERTTI 2007: Kadonnutta ihmisyyttä etsimässä. Johdatusta Johann Gottfried Herderin ajatteluun ja herderiläisyyteen Suomessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1134. Helsinki: SKS. 549 sivua, henkilöhakemisto.

TUOMELA, RAIMO 2007: The Philosophy of Sociality. The Shared Point of View. New York: Oxford University Press. 318 sivua, asiasana- ja henkilöhakemisto.

Outi Lehtipuro

Helmikuun lopussa päättyi Saksan historiallisessa museossa Berliinissä näyttely *Hitler und die Deutschen*. Tuli selväksi, että Adolf Hitler ei tavallisille saksalaisille, ”meille”, ollut hirmuhallitsija, vaan toimi ihmisten vankan enemmistön tavoitteiden suuntaan ja lähes kaikkien kansankerrosten innokkaalla avustuksella, lähes loppuun asti. ”Muiden”, juutalaisten, mustalaisten ja eri tavalla epäkelvoiksi arvioitujen ihmisten kohtalo oli sivuasiasa. Henkilökohtaisista sympatioista huolimatta oli tärkeää olla kuulumatta tuohon joukkoon.

Kansa, ryhmät ja yksilöt pieniä lapsia myöten loivat itselleen haluamansa *Führerin* miehestä, jolla ei ollut edellytyksiä johtajaksi. Hän olisi halunnut taiteilijaksi. Hän oli mestari suurenmoisten esteettisten kokonaisuuksien rakentajana ja massoja lumoavana demagogisena puhujana. Hän osasi rakentaa moniaistisen suggestiivisen intertekstuaalisen merkkien maailman, joka kattoi kaikki mediat ja ulottui suurista seremonioista ja julkisten rakennusten seinillä vaihtuvista ”viikon ajatuksista” pienimpiinkin arjen ilmiöihin. Tätä kaikkea sen piiriin kuulumattoman on vaikea ymmärtää, mutta sen todellisuus näkyy ihmisten kasvoilta, heidän kirjeistään, päiväkirjoistaan, paneutumisestaan konstruoidun *Volksgemeinschaftin* rakentamiseen.

Folkloristina en voi kuvitella järisyttävämpää todistusta jaetun kertomuksen voimasta. Näyttelyn viimeisellä viikolla ilmassa aisti niin intensiivisen ajattelun läsnäolon, että etsimättä tuli mieleen Johann Gottfried Herderin (1744–1803) ajatus harkintakyvystä (*Besonnenheit*) ihmisen olennaisena tuntomerkinä. Hitlerin kahdentoista vuoden valtakausi on hyvänä pidetyn ominaisuuden, ihmisen sosiaalisuuden, pohjanoteerauksia ja

monien näyttelyssä kävijöiden isät, äidit ja isovanhemmat – kaikkein harmaapäisimmät itsekin – olivat olleet siinä mukana. Näyttely, kuten myös Berliinin pysyvät *Holocaust* ja *Topografie des Terrors* muistomerkit, kuvittavat mallikkaasti Raimo Tuomelan pohdintaa ryhmän vastuusta, joka jatkuu, vaikka sen jäsenet vaihtuvat.

MAAILMAN NAPA

Kävellessä näyttelystä Unter den Lindenä Grimmin veljesten kotiyliopiston suuntaan Karkaman ja Tuomelan vankat teokset mielessä, ei voinut välttää ajatukselta, että juuri tässä on eurooppalaisen folkloristisen mielikuvituksen kiintopiste, maailman napa. Kun amerikkalaisen sosiologian ja kulttuuriantropologian inspiroimina aloimme Suomessa 1960-luvulla panna folklorea funktionaaliselle paikalleen yhteisöjen ja ryhmien, arvojen, normien, roolien ja instituutioiden maailmassa, teimme hermeneuttisella kehällä paluun siihen saksalaiseen ymmärrykseen, jossa folkloristiikalla tieteenä on juurensa, mutta jonka käyttökelpoisuuden Kolmannen Valtakunnan *Volksgeist*-ideologia tuhosi pitkäksi aikaa.

Tämän ymmärryksen olemassaolo selittää sadan vuoden takaisen pohjoismaisen innostuksen ("ett av det allra intressantaste och uppslagsrikaste moderna forskning-sämnenä", Bringéus 2006, 76; ks. myös Lehtipuro 2010) folkloristiikkaan akateemista sosiologiaa edeltävänä aikana. Tätä samaa ymmärrystä folkloresta yhteisöllisesti ja inhimillisesti tärkeiden asioiden ilmaisijana sekä Lauri Hongon Turun koulu että Leea Virtasen aloittama suomalaisen lastenperinteen tutkimus päivittivät, kuin seuraten tieteen jatkuvuuden näkymätöntä punaista lankaa.

Humboldt-yliopiston päärakennuksen kuppilaan päädyttyäni ymmärsin myös, miksi minun oli Herder-antologian jälkeen (ks. Lehtipuro 2007) välttämättä käytävä Pertti Karkaman laajan tutkimuksen kimppuun: kertoisiko saksalaisessa traditiossa sisällä oleva tutkija Herderin elämismaailmasta lisää sellaista, joka auttaisi ymmärtämään folkloristiikan mieltä ja perustelevaan sen tärkeyttä tieteenalana? Kyllä se kertoo, vaikeasti määriteltävällä menneen maailman tavalla. Kirja on polveileva kuin kertauslaulu, eikä mitenkään noudata tehokkaan viestinnän oppeja. Esiin vyöryy Herderin ajattelun kehkeytyminen aikajärjestyksessä, vaihtelevissa akateemisissa ympäristöissä, teos teokselta. Kirjoittaja siirtää kohteensa toimintafilosofian myös lukijaan: mikään ei synny yhtäkkiä, vaan luonnollisen hitaasti. Jokainen lukee oman elämismaailmansa läpi.

Itse kysyn, suuntasivatko levottomat ajat, sodat ja Ranskan vallankumous Herderin kysymyksenasetteluja yhteisöllisyyden suuntaan samaan tapaan kuin 1900-luvun sodat meidän mielenkiintoamme. Ei ehkä ole sattuma, että Pertti Karkama ja Raimo Tuomela, kuusikymmenluvulla tieteellistä uraansa pohjustaneet tutkijat, sota-ajan lapset, emerituksina julkaisevat persoonallisen ajatuspitoiset teokset ihmisen sosiaalisuudesta sekä mielen, kielen ja ympäristön yhteyksistä.

AJATONTA PUHETTA AJASSA

Alkavan suomalaisen kansanrunoutentutkimuksen Karkama on jättänyt reseptiokeskustelustaan sivuun, mutta lukemisen myötä teos alkaa yhä enemmän resonoida folkloristiikan aaltopituudella: on todennäköistä, että suomalaisten perinteentutkijoiden ajattelussa saattaisi Karkaman lukeneisuudella nähdä uusiakin yhteyksiä. Onneksi *Kadonnutta ihmisyyttä etsimässä* puhuu itse puolestaan. Teoksen piirtämä kuva ihmisestä kyvyiltään tasa-arvoisena, emotionaalisenä, moniaistisesti kokemuksellisenä, ympäristön ja kielen luomana sosiaalisena olentona on moniulotteisuudessaan folkloristille hyvä teoreettisen ajattelun lähtökohta.

Löytyy Herderiltä (s. 206) Martti Haavion ja Matti Kuusen mieleen tuova suomalaisen metodin reseptikin; hänen ymmärryksensä saamelaisesta kulttuurista, empiirisestä tutkimuksesta sekä kulttuurin, ympäristön, elinkeinon ja perinteen yhteydestä (s. 241 ja nootti 397) tuo mieleen Turun yliopistossa 1960-luvulla aloitetun Talvadas-projektin. Marjut Huuskosen (1953–2010) väitöskirjasta *Stuorra-Jovnnan ladut* (2004) Herder olisi pitänyt.

Seurusteltuani nyt pitkään uusimman Herder-tutkimuksen välityksellä kaksisataa vuotta itseäni vanhemman saksalaisoppineen kanssa ja elettyäni kohta puoli vuosisataa folkloristina, olen yhä vakuuttuneempi oman aikamme folkloristiikan vankan herderiläisestä perusjuonteesta, vaikka sitä ei ole selkeästi artikuloitu ja se jää helposti tieteellisten muotinäkökulmien ja terminologioiden alle.

JAETTUJEN KERTOMUSTEN VOIMA

Kun yhdeltä ainoalta Karkaman (2007, 409) kirjan sivulta johtaa välitön assosiaatio Roger Abrahamsin, Pentti Leinin, Lauri Hongon, Anna-Leena Siikalan ja Galit Hasan-Rokemin tapoihin puhua kertovista muodoista, ei voi välttää ajatusta, että folkloristien pitäisi itsekin järjestää oma, mutta muidenkin alojen tutkijoille avautuva Herder-päivityksensä. Sen aiheena voisi olla jaettujen kertomusten yhteisöllinen voima. Itse kukin voisi ajatella uudelleen löydetyn perustajaisän sanottavaa oman tutkimuskokemuksensa ja itselle läheisten aineistojen läpi. Karkaman kirja on tähän hyvä ponnistuslauta – ja vielä parempi kirja olisi, jos sen usein antoisa nootitus olisi sivujen alalaidassa ja kirjassa olisi asiahakemisto. Tieteellinen kustantaja voisi ajatella enemmän, miten tällaisia teoksia käytetään.

Raimo Tuomelan *The Philosophy of Sociality. The Shared Point of View* on hyvin luettavissa eräänlaisena herderiläisen ajattelun päivityksenä, joka käsittelee toisella kielellä olennaisesti samaa inhimillisen elämän peruskokemusta kuin Karkaman esittelemä Herder. Kummallekin ajattelijalle kielen asema on keskeinen ja molempien kohteena on ihmisen yhteisöllinen olemus (*we-mode, we-feeling, we-attitude*) sekä kielen, mielen ja maailman suhde (*world-to-mind / mind-to-world direction of fit*).

Kaikenkattavuudessaan Tuomelan kirja on yhtä mahdoton refereoitavaksi kuin Karkamankin, toinen toistaan kiinnostavampien kysymysten ja esimerkkien määrä on pursuavan suuri. Tuomelan ote on tiukan looginen, luvut tiivistelmiseen taitavasti

rakennettu ja hänenkin noottinsa usein antoisia. Peruskysymys on ihmisen yksilöllisyyden (*I-mode*) ja yhteisöllisyyden (*we-mode*) suhde. Aina ei kannata ajaa vain omaa etuaan, vaan toimia yhdessä muiden kanssa, uskoa samoihin asioihin ja olla samaa mieltä vaikkapa siitä, että oravannahka on rahaa, tai että tähdet määräävät kohtalomme.

Tuomelakin ymmärtää samaa juurta olevan heimon yhteenkuuluvuuden merkityksen ja, toisin kuin Herder, hän voi tietää, että yhteenkuuluvuuden tunteella on tutkimuksen vahvistama biologinen pohja. Kun hän kirjoittaa, miten sosiaaliset instituutiot toimivat vain jos ne ovat ihmisten mielissä ja teoissa, siis kielen varassa, haluaisin heittää sekaan tuttuja tutkimusesimerkkejä: moneen kertaan dokumentoidut karjalaiset häät ja hautajaiset, Lauri Hongon, Anna-Leena Siikalan, Aili Nenolan ja Ulla Pielan avaat shamanistiset riitit, itkuvirret ja parannusloitsut, joissa kerrotaan, mitä tehdään ja miksi. Onkohan kansainvälinen helsinkiläinen filosofi ajatellut, että hänen teoriaansa mainiosti sopivia luonnollisen kielen institutionaalisia muotoja löytyisi läheltä?

Kirjoittajan lähteistä Herderiä ei löydä, vaikka filosofinen diskurssi tunnetusti toimii tuhansien vuosien aikajänteellä, kuin jokainen ajattelija olisi aikalainen, keskustelukumppani. Monet Tuomelan havainnot ja päätelmät ovat folkloristisesti mitä relevantteimpia ja meillä olisi heittää peliin niitä todellisen maailman verbaalisia aineksia, joilla filosofin konstruoimaa yhteisöllisyyttä, mutta myös syrjintää sekä luodaan että ylläpidetään. Kirjan hakemistosta ei löydy *folklore*a eikä folkloristeja. Miksi me olemme niin hyviä lainaamaan muilta tieteiltä, mutta emme kirjoita ja markkinoi tutkimustamme niin, että muut voisivat sen tuloksia käyttää ?

KIRJALLISUUS

- BRINGÉUS, NILS-ARVID 2006: *Carl Wilhelm von Sydow som folklorist*. Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 94. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur.
- BRINGÉUS, NILS-ARVID 2009: *Carl Wilhelm von Sydow, a Swedish Pioneer in Folklore*. (Translated by John Irons). Folklore Fellows' Communications 298. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia – Academia Scientiarum Fennica.
- HUUSKONEN, MARJUT 2004: *Stuorra-Jovnnan ladut. Tenon-saamelaisten ympäristökertomusten maailmat*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 986. Helsinki: SKS.
- LEHTIPURO, OUTI 2007: Kansanrunouden tutkimuksen synty. – *Elore* 14(1) [online]. <http://www.elore.fi/arkisto/1_07/leh1_07.pdf> [30.03.2011]
- LEHTIPURO, OUTI 2010: A Portrait of the Perfect Nordic Folklorist. – FF Network 39. December. (Arvio teoksesta Bringéus 2006/2009).

Filosofian lisensiaatti Outi Lehtipuro on joensuulainen folkloristiikan tutkija.